

УДК 37.015.3(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-3>

Оксана Миколаївна КАС'ЯНЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра дошкільної та спеціальної освіти, педагогічний факультет,
Мукачівський державний університет
E-mail: kasianenko-oksana@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6730-447X

Ольга Григорівна ГУБАРЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра спеціальної та інклюзивної освіти, факультет педагогічної і мистецької освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
E-mail: olhahubar82@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3640-1490

Юлія Андріївна ГЕРАСИМЕНКО,

кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри іноземних мов і методики викладання,
факультет філології та соціальних комунікацій,
Бердянський державний педагогічний університет
E-mail: yulianekhaichuk99@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7948-9248

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЛОГОПЕДІЇ Й ІНКЛЮЗІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

У статті розкрито сучасні підходи до підготовки майбутніх фахівців у сфері логопедії й інклюзії. Основну увагу акцентовано на вивченні досвіду європейських країн. Доведено, що від підготовки майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзії залежить якість інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливим освітніми потребами. Інклюзивне навчання пояснюється як система, що забезпечує здобуття якісної освіти на всіх освітніх ланках усім дітям без обмежень. З'ясовано, що формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів потребує вдосконалення процесу організації професійної підготовки в закладах вищої освіти. Важливим шляхом формування інклюзивної компетентності є актуалізація й імплементація зарубіжного досвіду. В статті докладно описано профіль інклюзивного вчителя на основі аналізу нормативних документів ЄС і результатів наукових досліджень. Виснувано, що профіль охоплює: цінності й позитивне ставлення до інклюзивної освіти; педагогічну компетентність; здатність планувати індивідуальну програму кожного здобувача освіти; психологічну готовність; створення безпечного середовища для навчання; безперервний професійний розвиток вчителя. Розкрито, що підготовка висококваліфікованих інклюзивних фахівців у країнах ЄС відбувається за допомогою низки підходів, які визначають системну організацію освітнього процесу й особливості взаємодії всіх компонентів відповідно до навчальних і виховних цілей. З'ясовано, що сучасні підходи передбачають: диференційований підхід, індивідуальний підхід, педагогіку партнерства, проєктне навчання, інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, корекційно-логопедичний супровід, навчання зі зважанням на культурні особливості. Дослідниками проаналізовано сутність й особливості реалізації сучасних підходів у вищій педагогічній освіті в країнах ЄС. Результати дослідження можна використати для розробки рекомендацій щодо вдосконалення педагогічних методик для підтримки учнів з особливими освітніми потребами в українських закладах освіти на основі досвіду європейських країн.

***Ключові слова:** учні з особливими освітніми потребами, профіль інклюзивного вчителя, інклюзивна компетентність, диференційований підхід, індивідуальний підхід, педагогіка партнерства.*

Oksana Mykolaivna KASIANENKO,

Candidate in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Preschool and Special Education,
Mukachevo State University,
E-mail: kasianenko-oksana@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6730-447X

Olha Hryhorivna HUBAR,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Special and Inclusive Education,
Faculty of Pedagogical and Art Education,
Poltava National Pedagogical University
E-mail: olhahubar82@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3640-1490

Yuliia Andriivna HERASYMENKO,

Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Foreign Languages
and Teaching Methods,
The Faculty of Philology and Social Communications,
Berdyansk State Pedagogical University
E-mail: yulianekhaichuk99@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7948-9248

MODERN APPROACHES TO TRAINING OF HIGHLY-QUALIFIED SPEECH THERAPISTS AND INCLUSIVE TEACHERS: EU COUNTRIES EXPERIENCE

The article reveals the modern approaches to training of future speech therapists and inclusive teachers. The main attention is paid towards the analysis of experience of European countries. It was proved that training of future specialists to work in the conditions of inclusion is important for qualitative inclusive learning of pupils with special educational needs. Inclusive education is explained as a system providing the qualitative education for all the children despite their special needs at each educational level. It was found that formation of inclusive competency among future pedagogues requires improvements of organization of professional training at the institutions of higher education. actualization and implementation of foreign experience is also important. The article describes the profile of inclusive teacher according to the EU legal documents and numerous scientific works. It was found that the profile of inclusive teacher includes the following: values and positive attitudes to inclusive education, pedagogical competency, ability to plan individual program for a pupil, psychological readiness, and continuous professional development. It was revealed that training of highly-qualified inclusive specialists in the EU countries is introduced through a number of approaches that outline the systemic organization of educational process and peculiarities of interrelations between its components regarding educational objectives. Modern approaches are: differentiated approach, individualized approach, pedagogics of collaborative learning, project-based learning, integration of information and communication technologies, correction and logopedic support, learning through cultural diversity. The authors analyzed the essence and peculiarities of modern approaches in higher pedagogical education in the EU countries. The results may be implemented for elaboration of methodical recommendations for improvement of teaching methodology to support children with special educational needs in the Ukrainian institutions on the basis of European experience.

Key words: *pupils with special educational needs, profile of inclusive teacher, inclusive competency, differentiated approach, individualized approach, pedagogics of collaborative learning.*

Вступ. Розвиток сучасного українського громадянського суспільства, євроінтеграційні процеси й створення освітнього простору на основі впровадження європейських стандартів чітко визначають необхідність забезпечення соціального захисту громадян, а особливо тих, хто має особливі потреби. Сьогодні система освіти переживає період трансформацій ціннісних орієнтирів і фокусується на визнанні індивідуальності й особливостей особистості кожного здобувача. Приєднавшись до низки міжнародно-нормативних документів, а саме: Загальної декларації прав людини ООН, Конвенцій ООН про права осіб з інвалідністю й про права дитини, а також Всесвітньої декларації про забезпечення, виживання, захисту й розвитку дітей, Всесвітньої декларації про освіту для всіх і Саламанкської декларації про принципи, політику й практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, Україна зобов'язалася дотримуватися загальнолюдських прав, зокрема щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Очевидно, що одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти України є забезпечення рівних прав на освіту для всіх. Тому важливого значення набуває створення інклюзивного, безпечного, сприятливого для розвитку освітнього середовища, що сприяє формуванню компетентностей для життя, розвитку здібностей кожного здобувача [5].

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана насамперед з неухильним зростанням чисельності дітей, які потребують корекційного навчання. Згідно зі статистичними даними

Міністерства освіти і науки України [1] у 2022–2023 н.р. щонайменше 10% здобувачів дошкільної й загальної середньої освіти мають ООП. На цей момент майже 60 000 дітей навчаються в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти (далі – ЗЗСО), інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти й у спеціальних класах. Слід зазначити, що за останні п'ять років кількість учнів з ООП в інклюзивних класах ЗЗСО збільшилась більш ніж удвічі. На тлі повномасштабного вторгнення в Україну постають численні виклики, пов'язані з організацією й запровадженням інклюзивної освіти, які потребують значних соціальних перетворень у суспільстві. Ситуація загострюється ще й збільшенням кількості осіб, які постраждали від війни, й руйнуваннями об'єктів освітньої інфраструктури, з якими стикається система освіти. Станом на кінець 2023 р. зруйновано 420 закладів освіти й 99 інклюзивно-ресурсних центрів [1]. Особливо вразливими під час війни є діти з ООП, які потребують створення специфічних умов залежно від їхніх індивідуальних особливостей, рівня психофізичного розвитку, віку й місця їхнього перебування, а також являються дуже чутливими до психологічного стану оточення. Страх і панічні реакції дорослих викликають у них відчуття незахищеності, тривоги [6]. Тому від підготовки майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзії залежить якість інклюзивного навчання здобувачів освіти з ООП, отримання ними освітніх послуг і соціально-психологічного консультування [7, с. 26]. А виклики, окреслені вище, обумовлюють необхідність модернізації й інновації вищої освіти відповідно до європейських стандартів з метою підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері логопедії й інклюзії, здатних надавати якісні послуги в інклюзивному освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка наукових праць українських дослідників спрямована на вирішення актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців інклюзивного навчання:

- вдосконалення підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (І. Малишевська [4], Ю. Пелех, М. Філоненко, З. Шевців [7]);
- створення системи підвищення кваліфікації педагогів з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з ООП (В. Лященко [3]);
- формування виховної компетентності майбутнього педагога (І. Краснощок [2]);
- психологічна готовність інклюзивного вчителя в умовах війни (А. Нікора [6]);
- перспективні шляхи підготовки майбутніх фахівців у сфері логопедії (Ю. Рібцун [8]).

Підготовку майбутніх фахівців у сфері логопедії й інклюзії в умовах європейського закладу вищої освіти вивчали L. Florian, D. Camedda [15].

Водночас аналіз наукових розвідок європейських дослідників дає нам змогу зробити висновок, що основними проблемами підготовки майбутніх інклюзивних вчителів є:

- використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в інклюзивному навчанні (P. Anagnostopoulou, G. Lorentzou, A. Drigas [9], I. Chițu, A. Tecău [12]);
- диференціація й індивідуалізація навчання (V. Bačová [10], K.-T. Lindner, S. Schwab [18]);
- підготовка майбутніх педагогів до корекційно-логопедичного супроводу (H. Delage, E. Stanford, C. Baratti [13], S. Ebbels, E. McCartney, V. Slonims [14]);
- реалізація педагогіки партнерства (N. Klang, I. Olsson, J. Wilder [16], K. Niemi, T. Vehkakoski [20]);
- проєктне навчання (D. Ortega-Sánchez, A. Jiménez-Eguizabal [21], J. Sannen, S. De Maeyer, E. Struyf [23]);
- охоплення кроскультурних особливостей учнів з ООП (D. Semião, M. Mogarro, F. Pint [24]).

Однак можемо виснувати, що більшість наукових досліджень містять лише фрагментарні результати про застосування сучасних підходів до навчання підготовки здобувачів вищої освіти у сфері логопедії й інклюзії. Вважаємо за необхідне представити системний огляд з можливістю в подальшому запроваджувати найперспективніші підходи в українських закладах освіти.

Мета й завдання статті – системно проаналізувати сучасні підходи до підготовки фахівців у сфері логопедії й інклюзії на основі досвіду європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта визначається як освітня система, що забезпечує здобуття якісної освіти на всіх освітніх ланках усім дітям без обмежень шляхом впровадження інклюзивного навчання [4, с. 61]. В рамках Концепції «Нова українська школа» інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, сприятливого для навчання, виховання й розвитку дитини з ООП, основними принципами якого є дитино-

центризм, рівність, толерантність і педагогіка партнерства [3, с. 108]. Формування інклюзивної компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення процесу організації професійної підготовки в закладах вищої освіти й внесення в перелік компонентів освітньо-професійної програми навчальних дисциплін інклюзивного спрямування [2; 7]. Важливим методом формування інклюзивної компетентності є актуалізація й імплементація зарубіжного досвіду підготовки фахівців у сфері логопедії й інклюзії.

Спершу з'ясуємо профіль інклюзивного вчителя на основі аналізу нормативних документів Європейської агенції з питань особливих потреб й інклюзивної освіти (European Agency for Special Needs and Inclusive Education) [22], а також наукових праць в галузі інклюзії [10]. Профіль охоплює: цінності (сприйняття інклюзивної освіти як корисної не лише для учнів у класі, але й для цілого суспільства) й позитивне ставлення до інклюзивної освіти, повагу й підтримку різноманітності окремих учнів; педагогічну компетентність (сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють здійснювати педагогічну діяльність в інклюзивному освітньому середовищі, включно з використанням ІКТ); здатність планувати індивідуальну програму кожного здобувача освіти, що передбачає вибір ефективних стратегій навчання й диференціацію його методів; психологічну готовність (єдність мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей вчителя, необхідних для реалізації успішної педагогічної діяльності в інклюзивній групі чи класі, а також навички саморефлексії й уміння практично застосовувати рефлексію для покращення навчального процесу); створення безпечного середовища для навчання (позитивна психологічна атмосфера, безпечні умови, робота з батьками й сім'єю); безперервний професійний розвиток (набуття фахівцем у сфері логопедії чи інклюзії інноваційних компетенцій для продуктивної професійної діяльності). На рис. 1 зображено структуру профілю інклюзивного вчителя.

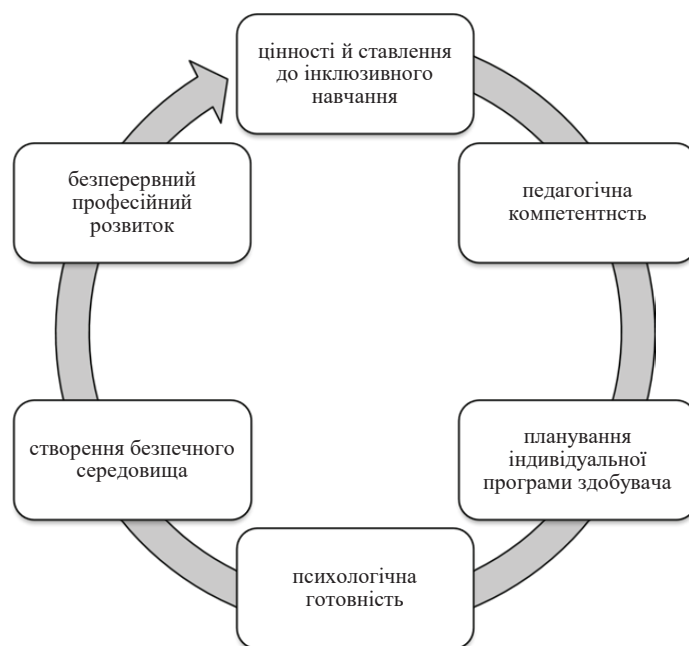

Рис. 1. Профіль інклюзивного вчителя.

Джерело: [10; 22].

Підготовка висококваліфікованих інклюзивних фахівців у країнах ЄС відбувається за допомогою низки підходів, які визначають системну організацію освітнього процесу й особливості взаємодії всіх компонентів відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей. Детальний аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що сучасні підходи охоплюють: диференційований підхід [10; 15; 18], індивідуальний підхід [10; 18], педагогіку партнерства [16; 20; 23], проєктне навчання [21; 25], інтеграцію ІКТ [9; 11; 12], корекційно-логопедичний супровід [13; 14], а також навчання з урахуванням культурних особливостей [19; 24].

Суть диференційованого підходу полягає у використанні в процесі навчання різних методичних стратегій, які зважають на індивідуальні потреби здобувачів освіти. Майбутні фахівці у сфері логопедії й інклюзії повинні вміти адаптувати методи освіти відповідно до стилів навчання учнів, їхніх психологічних індивідуальних особливостей, попереднього досвіду, а також умов освітнього середовища. До того ж інклюзивний вчитель повинен ефективно застосовувати різноманітні стратегії оцінювання для збору інформації про потреби й інтереси учнів для подальшого розвитку їхніх сильних сторін [10]. Диференціація навчання також передбачає адаптацію змісту навчання, забезпечення різних опцій для демонстрації результатів роботи учнями, підтримку самонавчання здобувача освіти [15].

Індивідуальний підхід – важливий психолого-педагогічний принцип, що зважає на індивідуальні особливості кожного здобувача освіти. В контексті підготовки фахівців у сфері логопедії й інклюзії індивідуалізація навчання потребує навичок планування індивідуальної програми для дитини на основі її потреб, інтересів й стилю навчання, а також гнучкого застосування стратегій навчання, розробки індивідуальних навчальних матеріалів, включно з електронними [18]. Особлива увага приділяється підготовці інклюзивного вчителя до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти й умінню забезпечувати ефективний зворотній зв'язок, що дозволяє реалізувати психолого-педагогічні інтенції [10].

Педагогіка партнерства в інклюзивному навчанні – це підхід, що передбачає співпрацю між усіма учасниками навчального процесу (учнями, вчителями, батьками тощо) з метою створення сприятливого середовища для навчання й розвитку кожного учня, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей і потреб [20]. Основні принципи педагогіки партнерства ґрунтуються на рівноправності, співпраці й взаємодії, побудові довіри [16]. Педагогіка партнерства також визначає спільну відповідальність всіх учасників за успіх кожного учня, спираючись на взаємодопомогу [23]. Підготовка інклюзивного вчителя до реалізації педагогіки партнерства охоплює формування його вміння працювати в команді, вирішувати конфліктні ситуації й шукати компроміси, які б задовольняли інтереси всіх сторін. З цією метою в закладах вищої освіти використовують практичні завдання й симуляційні технології, щоби майбутні фахівці могли випробувати навички застосування педагогічних стратегій в реальних або симульованих ситуаціях [16].

Проектне навчання означає формування вмінь і навичок пошукової діяльності в процесі планування й виконання практичних завдань. Проектне навчання в підготовці майбутнього фахівця у сфері логопедії й інклюзії сприяє розвитку основних компетентностей майбутніх педагогів і готує їх до роботи в інклюзивному освітньому середовищі [25]. В процесі такого навчання майбутні педагоги освоюють методики роботи з учнями, що мають різні рівні знань, уміння й потреби, а також навчаються розробляти й запроваджувати диференційований та індивідуальний підходи [18]. Крім того, на думку європейських дослідників, проектне навчання забезпечує розвиток соціальної компетентності й удосконалення комунікативних навичок для встановлення відповідних зв'язків зі здобувачами освіти [21; 25].

ІКТ відіграють важливу роль в інклюзивному навчанні. Вони сприяють створенню доступного й інтерактивного освітнього середовища для всіх учнів. На сьогодні ІКТ – це один із ефективних інструментів розвитку, виховання й навчання учнів з ООП. Інтеграція комп'ютерних технологій в освітній процес дає змогу інкорпорувати персоналізоване навчання, вдосконалити спілкування й співпрацю між учнями, вчителями й батьками за допомогою інтерактивних платформ та інструментів. Також можна застосовувати цифрові інструменти для оцінювання й відстеження прогресу учнів з ООП [9]. ІКТ відіграють важливу компенсаторну функцію оскільки дозволяють дітям з ООП брати активну участь у навчальному процесі, незважаючи на певні функціональні обмеження слуху, мовлення, здібностей, уваги чи координації [11]. Варто зазначити, що сьогодні особливу увагу в європейських закладах вищої освіти приділяють готовності інклюзивного вчителя використовувати інструменти віртуальної реальності, штучного інтелекту й машинного навчання [12].

Корекційно-логопедичний супровід – це комплекс заходів, спрямованих на корекцію й підтримку учнів з порушеннями мовлення й комунікації [8]. Підготовка до корекційно-педагогічного супроводу охоплює теоретичну підготовку (initial training), під час якої майбутній фахівець отримує знання про особливості мовленнєвого розвитку, види порушень мовлення й комунікації, а також про професійні методи й підходи до їхньої корекції й підтримки, й водночас прак-

тичну підготовку (practice training), що передбачає стажування й практику роботи з учнями з відповідними порушеннями [14]. Варто наголосити, що в межах цього підходу зусилля педагога зосереджені на тренуванні робочої пам'яті в дітей з розладом мовного розвитку. Майбутній логопед повинен вміти залучати їх до виконання різноманітних завдань, аби перевірити й покращити їхню оперативну пам'ять [13]. Інші аспекти підготовки пов'язані з мовною терапією й освітньою підтримкою, адаптованою до індивідуальних потреб дитини [14].

Значна кількість наукових праць зосереджена на навчанні, що враховує культурні особливості, оскільки педагогічна діяльність вимагає від учителя уважного ставлення до культурного походження, переконань і системи цінностей своїх учнів. По-перше, педагоги повинні прагнути розвинути розуміння культурного походження своїх учнів. Також вони повинні демонструвати повагу до культурної різноманітності, визнаючи й цінуючи унікальні погляди й досвід кожного учня. В інклюзивному освітньому середовищі навчальна програма має відображати різноманіття учнів й охоплювати навчальні матеріали, що є культурно відповідними й інклюзивними [19]. Важливим аспектом реалізації цього підходу є застосування стратегій навчання, що відповідають культурному профілю й поглядам учнів [24]. У таблиці 1 проаналізовано особливості реалізації сучасних підходів у вищій педагогічній освіті в країнах ЄС.

Таблиця 1

Особливості реалізації сучасних підходів у вищій педагогічній освіті в країнах ЄС

Підхід	Особливості реалізації у вищій педагогічній освіті
Диференціація	вчитель використовує диференціацію змісту й методів навчання [10]; застосування різних програм навчання на різних етапах (дошкільна, початкова й середня освіта) [15];
	розробка й застосування методів навчання, які забезпечують доступ до освіти для всіх учнів; орієнтація на педагогічні дії для реагування на специфічні завдання для навчальної групи чи класу [18].
Індивідуальний підхід	індивідуалізація передбачає модифікацію педагогічних завдань відповідно до особистих можливостей учнів [10];
	стосується формування дидактичних реакцій інклюзивного вчителя для адаптації до індивідуальних потреб учнів [18].
Педагогіка партнерства	організація горизонтальної взаємодії, коли учні з ООП і без них працюють разом, щоб виконувати завдання або створювати проєкти [20];
	спільне навчання розкриває унікальні сильні сторони й здібності кожного учня, що заохочує до активної роботи й надає їм можливість проявити себе в різних ролях [16];
	розвиток соціально-емоційних навичок у дітей [23].
Проектне навчання	дозволяє учням реалізувати свої інтереси під час проєкту, розширює можливості для дітей з ООП, які, можливо, почуваються некомфортно в традиційному класі [25];
	працює з реальними проблемами або сценаріями, що робить навчання більш актуальним і привабливим для дітей з ООП [21].
Інтеграція ІКТ	використання ІКТ для автономізації учнів з ООП [9; 11];
	полегшення спілкування й соціальної взаємодії з однолітками, вчителями тощо [11];
	активізація когнітивної діяльності учнів завдяки застосуванню ігрового навчання й гейміфікації [9].
Корекційно-логопедичний супровід	обов'язкова практична робота з учнями з порушеннями мовлення й комунікації [14];
	тренуванні робочої пам'яті в дітей з розладом мовного розвитку [13];
	використання систем доповнювальної й альтернативної комунікації (Augmentative and Alternative Communication systems) для учнів із серйозними порушеннями мовлення (дошки з малюнками, мова жестів або комунікаційний пристрій) [26].
Навчання з урахуванням культурних особливостей	застосування стратегій навчання, які реагують на культурне середовище учнів, наприклад, внесення у навчальну програму культурно релевантних прикладів і зважання на культурні погляди учнів [19; 24];
	використання казкотерапії як способу передачі досвіду й нових знань, а також культивування загальноприйнятих моральних норм поведінки в суспільстві [17].

Джерело: розроблено автором.

Висновки й пропозиції. Отже, інклюзивна освіта забезпечує здобуття якісної освіти на всіх освітніх ланках усім дітям без обмежень шляхом впровадження інклюзивного навчання. В Україні в рамках Концепції «Нова українська школа» інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, сприятливого для навчання, виховання й розвитку дитини з ООП. Формування інклюзивної компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення процесу організації професійної підготовки в закладах вищої освіти. Важливим способом формування інклюзивної компетентності є актуалізація й імплементація зарубіжного досвіду в підготовку майбутніх фахівців у сфері логопедії й інклюзії.

На основі аналізу нормативних документів Європейської агенції з питань особливих потреб та інклюзивної освіти, а також наукових праць в галузі інклюзії з'ясовано складові профілю інклюзивного вчителя: цінності й позитивне ставлення до інклюзивної освіти; педагогічна компетентність; здатність планувати індивідуальну програму учня; психологічна готовність; створення безпечного середовища для навчання; безперервний професійний розвиток. Доведено, що підготовка висококваліфікованих інклюзивних фахівців у країнах ЄС відбувається за допомогою низки підходів, які визначають системну організацію освітнього процесу й особливості взаємодії всіх компонентів відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей. Вони охоплюють: диференційований підхід, індивідуальний підхід, педагогіку партнерства, проєктне навчання, інтеграцію ІКТ, корекційно-логопедичний супровід, а також навчання з урахуванням культурних особливостей. Під час дослідження детально проаналізовано особливості реалізації окреслених підходів у вищій педагогічній освіті в країнах ЄС.

Подальші дослідження слід сфокусувати на вдосконаленні педагогічних підходів і методик для підтримки учнів з ООП в інклюзивних класах на основі досвіду європейських країн. Також важливою темою наукових розвідок в галузі інклюзивного навчання є вивчення ролі батьків у підтримці інклюзивної освіти й сприяння її розвитку.

Література:

1. Інклюзивне навчання. Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
2. Краснощок І. П. Виховна компетентність майбутнього педагога: зміст та структура. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 182. С.90–98. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/177/139>
3. Лященко В. М. Система підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 42. С. 108–111. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.21>
4. Малишевська І. А. Удосконалення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Вип. 1(17). С. 59–67. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.59-67](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.59-67)
5. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки (проєкт). URL: <https://cutt.ly/JwzfYDic>
6. Нікора А. Переживання стресу дитиною з особливими освітніми потребами в умовах воєнних дій. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 149. Р. 120–127. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2896>
7. Пелех Ю., Філоненко М., Шевців З. Перспективи підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії в освіті. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2023. № 1. С. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1-25-31>
8. Рібцун Ю. В. Дошкільники з моторною алалією: логопсиходіагностичне вивчення основних мисленневих операцій. *Věda a perspektivy*. 2023. № 8(27). с. 99–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736464>
9. Anagnostopoulou P., Lorentzou G., Drigas A. ICTs in inclusive education for learning disabilities. *Research, Society and Development*. 2021. № 10(9). e43410918230. DOI: <https://doi.org/10.33448/rsd-v10i9.18230>
10. Vačová V. The Profile of the Primary School Teacher in Inclusive Education from the Finnish Experience. *European Journal of Education and Pedagogy*. 2023. № 4(3). Р. 90–96. DOI: <https://doi.org/10.24018/ejedu.2023.4.3.662>
11. Benoit H. Inclusive Education in the Face of Educational Systems: Institutional and Conceptual Resistances. *Language, Culture and Society*. 2020. № 3(2). Р. 3–13. URL: <https://insei.hal.science/hal-03149504/document>
12. Chițu I. B., Teacă A. S., Constantin C. P., Tescașiu B., Brătucu T. O., Brătucu G., Purcaru I. M. Exploring the Opportunity to Use Virtual Reality for the Education of Children with Disabilities. *Children (Basel)*. 2023. № 10(3). 436. DOI: <https://doi.org/10.3390/children10030436>

13. Delage H., Stanford E., Baratti C., Durrleman S. Working memory training in children with developmental language disorder: Effects on complex syntax in narratives. *Frontiers in rehabilitation sciences*. 2023. № 3. 1068959. <https://doi.org/10.3389/fresc.2022.1068959>
14. Ebbels S. H., McCartney E., Slonims V., Dockrell J. E., Norbury C. F. Evidence-based pathways to intervention for children with language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*. 2019. № 54. P. 3–19. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12387>
15. Florian L., Camedda D. Enhancing teacher education for inclusion. *European Journal of Teacher Education*. 2020. № 43(1). P. 4–8. DOI: <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1707579>
16. Klang N., Olsson I., Wilder J., Lindqvist G., Fohlin N., Nilholm C. A Cooperative Learning Intervention to Promote Social Inclusion in Heterogeneous Classrooms. *Frontiers in psychology*. 2020. № 11. 586489. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.586489>
17. Kotsis K. Misconceptions about Science Concepts in Traditional Fairy Tales. *EIKI Journal of Effective Teaching Methods*. 2023. № 1(4). DOI: <https://doi.org/10.59652/jetm.v1i4.65>
18. Lindner K.-T., Schwab S. Differentiation and individualisation in inclusive education: a systematic review and narrative synthesis. *International Journal of Inclusive Education*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1813450>
19. Molina Roldán S., Marauri J., Aubert A., Flecha R. How Inclusive Interactive Learning Environments Benefit Students Without Special Needs. *Frontiers in psychology*. 2021. № 12. 661427. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.661427>
20. Niemi K., Vehkakoski T. Turning social inclusion into exclusion during collaborative learning between students with and without SEN. *International Journal of Inclusive Education*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2190750>
21. Ortega-Sánchez D., Jiménez-Eguizábal A. Project-Based Learning through Information and Communications Technology and the Curricular Inclusion of Social Problems Relevant to the Initial Training of Infant School Teachers. *Sustainability*. 2019. №11(22). 6370. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11226370>
22. Profile of Inclusive Teachers. URL: <https://www.european-agency.org/activities/profile-inclusive-teachers>
23. Sannen J., De Maeyer S., Struyf E., De Schauwer E., Petry K. Connecting teacher collaboration to inclusive practices using a social network approach. *Teaching and Teacher Education*. 2021. № 97. 103182. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103182>
24. Semião D., Mogarro M. J., Pinto F. B., Martins M. J. D., Santos N., Sousa O., Marchão A., Freire I. P., Lord L., Tinoca L. Teachers' Perspectives on Students' Cultural Diversity: A Systematic Literature Review. *Education Sciences*. 2023. № 13(12). 1215. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci13121215>
25. Sormunen K., Juuti K., Lavonen J. Maker-Centered Project-Based Learning in Inclusive Classes: Supporting Students' Active Participation with Teacher-Directed Reflective Discussions. *International Journal of Science and Mathematics Education*. 2020. № 18. P. 691–712. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10763-019-09998-9>
26. Wallin S., Hemmingsson H., Thunberg G., Wilder J. Turn-taking and communication modes of students and staff in group activities at non-inclusive schools for students with intellectual disability. *Augmentative and Alternative Communication*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1080/07434618.2023.2243517>

References:

1. Інклюзивне навчання. Статистичні дані [Inclusive education. Statistical data]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> [in Ukrainian].
2. Krasnoshchok, I.P. (2019). Vykhovna kompetentnist maibutnoho pedahoha: zmist ta struktura [Educational competency of future teacher: content and structure]. *Naukovi zapysky – Academic notes. Series: Pedagogical sciences*, 182, 90–98. Retrieved from: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/177/139> [in Ukrainian]
3. Liashchenko, V.M. (2021). Systema pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv Kharkivskoi oblasti z pytan inklyuzyvnoi osvity i navchannia uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [System of advanced training of pedagogues of Kharkiv oblast on the problems of inclusive education of pupils with special educational needs]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogics*, 42, 108–111. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.21> [in Ukrainian].
4. Malyshevska, I.A. (2020). Udoskonalennia pidhotovky pedahohichnykh fakhivtsiv v umovakh inklyuzyvnoi osvity [Improvement of training of pedagogical staff in the conditions of inclusive education]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 1(17), 59–67. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.59-67](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.59-67) [in Ukrainian].
5. Natsionalna stratehiia rozvytku inklyuzyvnoi osvity na 2020-2030 roky (proiekt) [National strategy of development of inclusive education during 2020-2030 (project)]. Retrieved from: <https://cutt.ly/JwzfYDic> [in Ukrainian].
6. Nikora, A. (2023). Perezhyvannia stresu dytynoiu z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh voennykh dii [Overcoming of stress by a child with special educational needs in the conditions of war]. *Scientific Collection «InterConf»*, 149, 120–127. Retrieved from: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2896> [in Ukrainian].

7. Pelekh, Yu., Filonenko, M., & Shevtsiv, Z. (2023). Perspektyvy pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei do roboty v umovakh inkluzii v osviti [Prospects of training of future experts of sociological specialities to work in the conditions of inclusion in education]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho – Bulletin of the Cherkasy National University. Series: «Pedagogical sciences»*, 1, 25–31. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1-25-31> [in Ukrainian].
8. Ribtsun, Yu.V. (2023). Doshkilnyky z motornoyu alalieiu: logopsykhologichne vyvchennia osnovnykh movlenniivnykh operatsii [Pre-schoolers with motor alalia: logopsychological analysis of main speech operations]. *Věda a perspektivy*, 8(27), 99–111. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/736464> [in Ukrainian].
9. Anagnostopoulou, P., Lorentzou, G., & Drigas A. (2021). ICTs in inclusive education for learning disabilities. *Research, Society and Development*, 10(9), e43410918230. DOI: <https://doi.org/10.33448/rsd-v10i9.18230>.
10. Bačová, V. (2023). The Profile of the Primary School Teacher in Inclusive Education from the Finnish Experience. *European Journal of Education and Pedagogy*, 4(3), 90–96. DOI: <https://doi.org/10.24018/ejedu.2023.4.3.662>.
11. Benoit, H. (2020). Inclusive Education in the Face of Educational Systems: Institutional and Conceptual Resistances. *Language, Culture and Society*, 3(2), 3–13. Retrieved from: <https://insei.hal.science/hal-03149504/document>
12. Chițu, I.B., Tecău, A.S., Constantin, C.P., Tescașiu, B., Brătucu, T.O., Brătucu, G., & Purcaru, I.M. (2023). Exploring the Opportunity to Use Virtual Reality for the Education of Children with Disabilities. *Children (Basel)*, 10(3), 436. DOI: <https://doi.org/10.3390/children10030436>.
13. Delage, H., Stanford, E., Baratti, C., & Durrleman, S. (2023). Working memory training in children with developmental language disorder: Effects on complex syntax in narratives. *Frontiers in rehabilitation sciences*, 3, 1068959. <https://doi.org/10.3389/fresc.2022.1068959>.
14. Ebbels, S.H., McCartney, E., Slonims, V., Dockrell, J. E., & Norbury, C.F. (2019). Evidence-based pathways to intervention for children with language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 54, 3–19. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12387>.
15. Florian, L., & Camedda, D. (2020) Enhancing teacher education for inclusion. *European Journal of Teacher Education*, 43(1), 4–8. DOI: <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1707579>
16. Klang, N., Olsson, I., Wilder, J., Lindqvist, G., Fohlin, N., & Nilholm, C. (2020). A Cooperative Learning Intervention to Promote Social Inclusion in Heterogeneous Classrooms. *Frontiers in psychology*, 11, 586489. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.586489>
17. Kotsis, K. (2023). Misconceptions about Science Concepts in Traditional Fairy Tales. *EIKI Journal of Effective Teaching Methods*, 1(4). DOI: <https://doi.org/10.59652/jetm.v1i4.65>
18. Lindner, K.-T., & Schwab, S. (2020). Differentiation and individualisation in inclusive education: a systematic review and narrative synthesis. *International Journal of Inclusive Education*. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1813450>.
19. Molina Roldán, S., Marauri, J., Aubert, A., & Flecha, R. (2021). How Inclusive Interactive Learning Environments Benefit Students Without Special Needs. *Frontiers in psychology*, 12, 661427. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.661427>.
20. Niemi, K., & Vehkakoski, T. (2023). Turning social inclusion into exclusion during collaborative learning between students with and without SEN. *International Journal of Inclusive Education*. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2190750>
21. Ortega-Sánchez, D., & Jiménez-Eguizábal, A. (2019). Project-Based Learning through Information and Communications Technology and the Curricular Inclusion of Social Problems Relevant to the Initial Training of Infant School Teachers. *Sustainability*, 11(22), 6370. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11226370>
22. Profile of Inclusive Teachers. Retrieved from: <https://www.european-agency.org/activities/profile-inclusive-teachers>
23. Sannen, J., De Maeyer, S., Struyf, E., De Schauwer, E., & Petry, K. (2021). Connecting teacher collaboration to inclusive practices using a social network approach. *Teaching and Teacher Education*, 97, 103182. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103182>.
24. Semião, D., Mogarro, M.J., Pinto, F.B., Martins, M.J.D., Santos, N., Sousa, O., Marchão, A., Freire, I.P., Lord, L., & Tinoca, L. (2023). Teachers' Perspectives on Students' Cultural Diversity: A Systematic Literature Review. *Education Sciences*, 13(12), 1215. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci13121215>
25. Sormunen, K., Juuti, K., & Lavonen, J. (2020). Maker-Centered Project-Based Learning in Inclusive Classes: Supporting Students' Active Participation with Teacher-Directed Reflective Discussions. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 18, 691–712. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10763-019-09998-9>
26. Wallin, S., Hemmingsson, H., Thunberg, G., & Wilder, J. (2023). Turn-taking and communication modes of students and staff in group activities at non-inclusive schools for students with intellectual disability. *Augmentative and Alternative Communication*. DOI: <https://doi.org/10.1080/07434618.2023.2243517>.